

ธุรกิจเมรุเมืองเพชร: พลวัตทางวัฒนธรรมของงานช่างไม้ในบริบทวัฒนธรรมร่วมสมัย¹

PHETCHABURI CREMATORY BUSINESS: CULTURAL DYNAMIC OF TRADITIONAL WOODCRAFT IN CONTEMPORARY CULTURAL CONTEXT

ชณัญญ์ เมฆหมอก / CHANAN MEKMOK

สาขาสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
COLLEGE OF INTERDISCIPLINARY STUDIES, THAMMASAT UNIVERSITY

เสมอชัย พูลสุวรรณ / SAMERCHAI POOLSUWAN

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
FACULTY OF SOCIOLOGY AND ANTHROPOLOGY, THAMMASAT UNIVERSITY

Received: November 7, 2021
Revised: December 23, 2021
Accepted: December 28, 2021

บทคัดย่อ

พระเมรุมาศหรือพระเมรุ เป็นคติความเชื่อในเรื่องของการจำลองจักรวาลมาไว้เพื่อเป็นการแสดงเกียรติยศของผู้วายชนม์ในวาระสุดท้ายของชีวิต ซึ่งในสังคมไทยมีความนิยมสร้างสรรคพระเมรุมาศมายาวนานสืบย้อนกลับไปได้อย่างน้อยในสมัยอยุธยา สำหรับใช้ในงานพระราชพิธีเป็นหลัก จวบจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์การออกเมรุก็ยังได้รับความนิยมอยู่ แต่ได้เริ่มคลี่คลายมาเป็นการตั้งในงานของบรรดาขุนนาง และชาวบ้านที่มีเกียรติและเป็นที่ยอมรับนับถือโดยทั่วไป อันแสดงให้เห็นอิทธิพลของวัฒนธรรมราชสำนักที่ส่งมาถึงท้องถิ่นโดยทั่วไป ความนิยมตั้งเมรูก็ยังคงมีลักษณะของงานที่จัดขึ้นชั่วคราว เมื่อเสร็จสิ้นงานแล้วก็ต้องทำลายหรือรื้อส่วนประกอบต่าง ๆ ของเมรุนั้นทิ้ง และสร้างขึ้นใหม่ในงานต่อไป บทความชิ้นนี้ต้องการแสดงให้เห็นการคลี่คลายเชิงความหมายและความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมการตั้งเมรุในเมืองเพชรบุรี ภายใต้พลวัตทางวัฒนธรรมของงานช่างไม้ในบริบทวัฒนธรรมร่วมสมัย ผู้เขียนใช้วิธีการศึกษาแบบสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมกับการศึกษาประวัติศาสตร์ผ่านเอกสารและคำบอกเล่า และได้เสนอกรอบคิดที่ว่าเมรุสมัยมีการปรับเปลี่ยนความหมายในวัฒนธรรมเมืองเพชรบุรี จากการเป็นสิ่งแสดงฐานะในวัฒนธรรมกระฎุมพี กลายเป็นรูปแบบธุรกิจแบบมวลชน ในสังคมทุนนิยมปัจจุบัน โดยพบว่ากลุ่มช่างตั้งเมรุในเพชรบุรีมีทั้งที่สืบทอดมาจากสำนักช่างเมืองเพชรในอดีตและกลุ่มช่างเกิดใหม่ ในช่วงหลังปี 2500 วัฒนธรรมของกลุ่มช่างเมรุเมืองเพชรได้เปลี่ยนแปลงไปจากในยุคก่อนหน้า จนทำให้เกิดการพัฒนาเป็นธุรกิจการตั้งเมรุในปัจจุบัน ที่เข้ากันได้กับระบบทุนนิยม ทำให้ความหมายของเมรุจากที่เป็นของชั่วคราวในแต่ละงาน มาเป็นของถาวรใช้ซ้ำได้ในงานศพโดยทั่วไป ผู้เขียนเชื่อว่าการศึกษาดังกล่าวนี้จะช่วยแสดงให้เห็นมุมมองใหม่ต่อการศึกษาเกี่ยวกับงานช่างในเมืองเพชรบุรีในแง่มุมอื่น ๆ ต่อไป

คำสำคัญ: เมรุเมืองเพชร, ธุรกิจช่าง, บริบททางวัฒนธรรม

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุษฎีนิพนธ์ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก (คปก.) สาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สัญญาเลขที่ PHD/0099/2561 ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

Abstract

Crematorium or crematorium is a belief in the simulating the Buddhist cosmology to show the honor of the deceased at the end of life which in Thai society has been popular to create crematorium for a long time and can be traced back to at least the Ayutthaya period. Mainly used in royal ceremonies, until the Rattanakosin era, the cremation was still popular but has begun to unfold as a setting in the work of the nobles and honored and respected villagers in general. It shows the influence of the court culture that is sent to the local areas. The crematorium's popularity still has the nature of a temporary event accompanied by various performances related to the tradition of death. When the work is done, it must destroy or dismantled the various components of the crematorium and re-established in the next work. This article aims to show the semantic unfolding and changing social networks of crematorium culture in Phetchaburi under the cultural dynamics of traditional wooden craftsmanship in the context of contemporary culture. I used a participant observation approach to study history through documents and stories from field studies. and proposed a conceptual framework that the crematorium has changed its meaning in Phetchaburi culture. From being an indicator of bourgeois culture to become a mass business in today's capitalist society. It was found that there are many groups of craftsmen set up in Phetchaburi, both inherited from the former Phetchaburi craftsmanship schools and newly born artisans. After 1957, the culture of the Phetchaburi craftsmen has changed from the previous era. And that change has been causing the development of setting up crematorium business nowadays which combines well with capitalism and rendered meaning of the floating crematorium from a temporary item in each event to become a permanent in general funerals. I believe that the study of this phenomena will help to show a new perspective on other aspects of the study of craftsmanship in Phetchaburi.

Keywords: Phetchaburi crematory, craftsman business, cultural context

บทนำ

“พระเมรุมาศ พระเมรุ เป็นนามของสิ่งก่อสร้างอันเกี่ยวเนื่องในการพิธีพระบรมศพหรือพระศพเจ้านาย ถือเป็นสิ่งแสดงพระเกียรติยศในวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ โดยใช้ประดิษฐานพระโกศพระบรมศพหรือพระศพเพื่อรอการถวายพระเพลิงหรือพระราชทานเพลิงเรียกต่างกันตามแต่พระอิสริยยศ” (นนทพร, 2559: 213) การสร้างพระเมรุเกี่ยวพันถึงคติความเชื่อในสังคมไทยที่รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาและพราหมณ์ โดยมองว่าพระเมรุมาศนั้นเป็นที่จำลองถึงเขาพระสุเมรุตามคติไตรภูมิ การตั้งเมรุในสังคมไทยสามารถสืบทอดกลับไปได้ถึงสมัยอยุธยา ที่มีสร้างเมรุถวายเพลิงพระศพพระมหากษัตริย์ในอดีต เช่นงานของพระนเรศวรมหาราช และเมื่อทำการถวายพระเพลิงเสร็จสิ้นแล้วสถานที่ที่ใช้เป็นบริเวณที่ตั้งของพระเมรุมาศนั้นก็อาจจะสร้างเป็นวัดขึ้น เช่น การสร้างวัดไชยวัฒนารามที่พระเจ้าปราสาททองโปรดให้สร้างขึ้นหลังงานถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระมารดา “การสร้างวัดไชยวัฒนารามจึง

สะท้อนแผนผังของเขาพระสุเมรุ เป็นการส่งดวงวิญญาณของพระราชชนนีขึ้นไปยังแดนสวรรค์ เช่นเดียวกับการสร้างพระเมรุมาศถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระมหากษัตริย์” (ประทีป, 2537: 50)

สำหรับพระเมรุมาศและพระเมรุ นั้น จำกัดความเข้าใจว่าเป็นงานตั้งเมรุขนาดใหญ่ เป็นสถาปัตยกรรมแบบกฎการหรือเรือนยอด เป็นสถานที่สำหรับใช้ประกอบพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ สำหรับพระมหากษัตริย์ใช้พระเมรุมาศ ส่วนพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นรอง ๆ ลงมา เรียกว่า พระเมรุ สำหรับเมรุ นั้นมีความหมายถึง฼าปนสถานหรือสถานที่เผาศพของสามัญชน มีทั้งแบบปะรำพิธี เมรุเคลื่อนที่ ซึ่งนำมาใช้ได้เฉพาะงาน และอาคาร฼าปนสถาน หรือที่เรียกว่าเมรุถาวร เป็นสิ่งก่อสร้างถาวร ใช้ได้ในหลายงาน โดยความเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจในวัฒนธรรมการตั้งเมรุก็คือ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลางที่ยังคงได้รับอิทธิพลการสร้างพระเมรุมาศขนาดใหญ่แบบสมัยอยุธยา เน้นการสร้างอาคาร

ขนาดใหญ่และมีอาคารเรือนปราสาทครอบเรือนยอดอีกชั้นหนึ่ง ได้ปรับเปลี่ยนเป็นพระเมรุมาศขนาดเล็กลงมาเนื่องจากประสบปัญหาเรื่องของทุนทรัพย์ในการจัดสร้าง พระเมรุมาศหลังแรกที่มีขนาดย่อมลงมาและสร้างบนพื้นราบไม่มีอาคารเรือนปราสาทครอบอีกที่เหมือนในยุคก่อนหน้า คือในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกทั้งความหมายของพระเมรุมาศได้คลี่คลายลงอย่างมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล “ในปี 2493 โดยนำพระเมรุมาศหลังดังกล่าวมาใช้ในการถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ในปี 2499 เนื่องจากเสด็จสวรรคตในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ไม่สามารถจะสร้างพระเมรุมาศใหม่ทัน” (ประพัฒน์, 2544: 71)

การตั้งเมรุชั่วคราวในยุคปัจจุบันนิยมสร้างด้วยไม้ อาจจะเป็นด้วยเหตุที่ว่าทั้งศพขุนนาง ข้าราชการ พระสงฆ์ หรือสามัญชน ไม่ได้เป็นสมมติเทพ เมรุจึงเป็นเพียงสถาปัตยกรรมไม้ที่ไม่ได้มีความใหญ่โตหรือวิจิตรบรรจงมาก เน้นการประดับประดาด้วยดอกไม้และเครื่องประดับอื่น ๆ ที่ใช้เป็นการชั่วคราว หรือนิยมทำเป็นแบบหลังคาคร่อมที่เผาศพ เรียกว่า ปะรำเผาศพ หมายถึงอาคารชั่วคราวมี 4 เสา หลังคาแบน สร้างขึ้นเพื่อการพิธีต่างๆ เมื่อนำมาใช้ในการเผาศพจะเป็นปะรำถอดประกอบได้ก่อนที่จะมีการสร้างฌาปนสถานหรือที่เผาศพถาวร (สมภพ, 2539: 51) ซึ่งความนิยมในการสร้างเมรุจึงเป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมของราชสำนักที่นำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับท้องถิ่น และก่อตัวเป็นวัฒนธรรมอันเนื่องในพิธีศพที่สลับซับซ้อนมากขึ้นจากประเพณีเดิมที่มักนิยมทำการฝังศพหรือการเผาบนเชิงตะกอนในพื้นที่บริเวณหมู่บ้านหรือตามวัดโดยทั่วไป การตั้งเมรุสำหรับประกอบพิธีเผาศพนั่น จึงเป็นสิ่งที่พิเศษไปกว่าการทำพิธีโดยทั่วไป เนื่องจากจำเป็นที่จะต้องเรียกร้องปัจจัยในหลายด้าน ทั้งเรื่องของเงินทุน วัสดุอุปกรณ์แรงงาน และช่าง ซึ่งการจะสร้างเมรุแต่ละครั้งนั้นจะต้องใช้เงินและเวลาอย่างมากสำหรับงานออกเมรุแต่ละครั้ง ทำให้เห็นว่าการตั้งเมรุจึงจำกัดอยู่ในงานศพของกลุ่มคนที่มีฐานะดีในท้องถิ่น ทั้งเจ้านาย คหบดี และพระสงฆ์รูปสำคัญ ที่จะมีความพร้อมสำหรับการสร้างเมรุ

สำหรับเมืองเพชรบุรีที่เป็นพื้นที่ศึกษาของผู้เขียนนั้น บริบททางวัฒนธรรมที่ทำให้การดำรงอยู่ของการตั้งเมรุ นั้น สอดคล้องไปกับความเฟื่องฟูของงานช่างในเมือง

เพชรบุรี ซึ่งอยู่ในช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 25 มีงานช่างหลากหลายแขนง เป็นต้นว่า งานเขียนภาพ งานปูนปั้น และงานแกะสลักไม้ ซึ่งผู้เขียนเรียกงานช่างในยุคนี้ว่า “งานช่างยุคกรรมพิอุปถัมภ์” (ชนัญญ์, 2560) กล่าวคือ เป็นงานช่างที่เกิดขึ้นในราวปี 2420-2500 ที่เศรษฐกิจในเมืองเพชรบุรีมีความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่ทำให้ตลาดในเมืองเพชรบุรีเป็นศูนย์กลางของความเจริญทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการค้าข้าวและน้ำตาล ส่งผลให้เกิดคนกลุ่มใหม่ที่สร้างฐานะขึ้นมาในช่วงของเศรษฐกิจขาขึ้นนี้ และพวกเขาได้กลายเป็นผู้อุปถัมภ์งานช่างที่สำคัญ ทำให้งานช่างมีตลาดรองรับขนานใหญ่ ก่อให้เกิดสำนักช่างศิลปะตามวัดใหญ่รอบตัวเมืองเพชรบุรีที่จะตอบสนองอุปสงค์ของความต้องการสร้างงานช่าง ในฐานะที่เป็นช่องทางของการสร้างบุญกุศล และฐานะทางสังคมของผู้สร้าง โดยงานช่างจำนวนมากเป็นผลงานของกลุ่มช่างศิลปะตามวัดในเมืองเพชรบุรีที่มีด้วยกันอย่างน้อย 5 กลุ่ม คือ กลุ่มช่างวัดพลับพลาชัย กลุ่มช่างวัดใหญ่สุวรรณาราม กลุ่มช่างวัดยาง กลุ่มช่างวัดเกาะ และกลุ่มช่างวัดพระทรง ซึ่งในแต่ละกลุ่มต่างมีครูช่างและลูกศิษย์ที่เรียนรู้และสร้างผลงานร่วมกัน ในเครือข่ายความสัมพันธ์กันของ วัด-ช่าง-เจ้าภาพ

ผลงานการสร้างเมรุในยุคกรรมพิอุปถัมภ์นั้นถือได้ว่าเป็นช่วงเวลามีการสร้างสรรค์ผลงานการออกแบบและการออกงานที่มีความวิจิตรบรรจงและมีความหลากหลายของผลงาน อันแสดงให้เห็นความเฟื่องฟูของงานช่างตั้งเมรุที่ได้รับความนิยมอย่างมากในช่วงปี 2450-2500 โดยช่างเป็นผู้ผลิตชิ้นงานให้กับเจ้าภาพที่มีฐานะมาก เน้นการประกวดประชันกันในเรื่องของลักษณะพิเศษเฉพาะตัวของช่าง มีช่างที่มีชื่อเสียงจำนวนมากในท้องถิ่น เป็นต้นว่า ครูหวน ตาลวันนา (มีผลงานช่วง พ.ศ. 2424 ถึง พ.ศ. 2484) อาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์ (มีผลงานในช่วง พ.ศ. 2460 ถึง พ.ศ. 2480) และนายเล้ง เขยสุวรรณ (มีผลงานช่วง พ.ศ. 2465 ถึง พ.ศ. 2509) เป็นต้น ต่อเมื่อถึงเวลาที่สำนักช่างเมืองเพชรได้เริ่มโรยราลงไปจากปัจจัยที่สำคัญ เช่น ระบบการศึกษาและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมการตั้งเมรุก็มีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยพบว่างานช่างตั้งเมรุเป็นงานช่างไม้แขนงหนึ่งที่ตกทอดมาจากยุครุ่งเรืองของสำนักช่างเมืองเพชรในอดีตที่ยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน และได้แสดงให้เห็นการคลี่คลายเชิงความหมายของเมรุ จากการเป็นสิ่งสร้างขึ้นเป็นการชั่วคราวไปเป็นสิ่งถาวร

ที่ต้องได้รับการดูแลรักษา ปรับปรุง และต่อเติม เพื่อนำมาใช้ใหม่ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นการปรับเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์ในวัฒนธรรมงานช่างที่ต่างไปจากยุคก่อนหน้า ซึ่งแต่เดิมจำเป็นต้องมีครูช่างที่มีความเชี่ยวชาญในงานช่างหลายแขนงเป็นผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง มาเป็นความต้องการช่างเทคนิคที่สามารถดูแลรักษาและปรับปรุงรูปแบบของเมรุให้เข้ากับค่านิยมในแต่ละยุคสมัย ที่กลายเป็นปัจจัยที่นำมาสู่การกลายเป็นธุรกิจเมรุในปัจจุบัน

ปรากฏการณ์การกลายเป็นธุรกิจเมรุที่ได้รับความนิยมอย่างมากในปัจจุบันนั้น มีความน่าสนใจที่จะทำการพิจารณาในประเด็นที่ว่าเมรุลอยหรือเมรุชั่วคราวปรับเปลี่ยนความหมายจากการเป็นสิ่งแสดงฐานะในวัฒนธรรมกรรมพิธีจนคลี่คลายกลายเป็นรูปแบบธุรกิจมวลชนในสังคมทุนนิยมปัจจุบัน ดังพบว่าแม้สำนักช่างเมืองเพชรที่เป็นกลุ่มช่างศิลปะตามวัดในเมืองเพชรบุรีได้ล่มสลายลงไปแล้ว แต่การตั้งเมรุชั่วคราวซึ่งถือเป็นงานช่างไม้แขนงหนึ่งที่สืบทอดมาจากกลุ่มช่างตามวัดกลับยังคงดำรงอยู่โดยทั่วไป ทั้งยังได้รับความนิยมมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม ในฐานะของธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานศพ รวมถึงการประกวดแข่งขันแบบเดิมที่เน้นเรื่องของหน้าตาและฐานะของเจ้าภาพในยุคกรรมพิธี ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการแข่งขันกันในเรื่องของขนาดใหญ่โตของงาน เน้นความใหญ่ของเมรุ จากเมรุยอดเดียวต้องเพิ่มเป็น 5 ยอด และ 9 ยอด มีแสงสี เสียง ชุดใหญ่ ที่จะกลายมาเป็นจุดขายของงานออกเมรุในยุคทุนนิยมปัจจุบัน ผู้เขียนจึงต้องการแสดงให้เห็นพัฒนาการทางความหมายของวัฒนธรรมเมรุในเมืองเพชรบุรีในปัจจุบันที่ได้คลี่คลายลงมาเป็นธุรกิจรูปแบบหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของช่าง-วัด-เจ้าภาพ และวัฒนธรรมการเรียนรู้ของช่างที่เปลี่ยนไปจากในอดีต

พัฒนาการของวัฒนธรรมเมรุเมืองเพชร

ในอดีตสังคมเมืองเพชรและสังคมไทยโดยทั่วไปนิยมทำการเผาศพบนเชิงตะกอนหรือไม่ก็ทำการฝังศพตามป่าช้าของวัด ต่อเมื่อได้รับอิทธิพลมาจากราชสำนักที่เมืองเพชรบุรีมีประสบการณ์ร่วมอยู่มิได้ขาด ทำให้การตั้งเมรุเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้วายชนม์ได้รับความนิยมอย่างมากไปด้วย โดยความนิยมในการตั้งเมรุในเมืองเพชรบุรีมีมาช้านานสืบย้อนกลับไปยังอย่างน้อยในสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา ซึ่งมีความน่าสนใจในแง่ที่ว่าโดยปกติการตั้งเมรุมักมีไว้สำหรับผู้สูงศักดิ์อย่างพระมหากษัตริย์ ขุนนางชั้น

ผู้ใหญ่ หรือพระสงฆ์ผู้ทรงคุณ แต่ในเมืองเพชรกลับมีการตั้งศพสามัญชนโดยทั่วไปมาอย่างยาวนาน ดังปรากฏความเกี่ยวกับหมายรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “อันบ้านเมืองอื่นในหัวเมืองนั้น การทำเมรุตั้งศพขอเสียเถิดอย่าไรทำให้เป็นการเทียมเจ้านายเลย ยกให้แต่เมืองเพชรบุรีเขาเมืองหนึ่ง เพราะเขาทำกันมาช้านานแล้ว” (สัจชัย, 2550: 118) โดยรูปแบบและลักษณะของเมรุจะมีด้วยกันหลากหลายแบบขึ้นอยู่กับผู้สร้างสรรคและผู้ริเริ่มงานว่าจะสร้างในแบบใด เช่น อาจทำเป็นปะรำพิธี เมรุใน เมรุยอดเดียวเมรุแบบผสมผสานตามสมัยนิยม หรือจะทำเมรุตามคติเขาพระสุเมรุ 5 ยอด หรือ 9 ยอด เป็นต้น

ความนิยมตั้งเมรุมีความสัมพันธ์ไปกับพิธีกรรมเนื่องในงานศพ โดยพบว่าเมื่อสังคมพัฒนามากขึ้น การเผาศพกลางลานวัดบนเชิงตะกอนแบบที่เคยทำมานั้นเป็นภาพที่ไม่ค่อยน่าดูนัก ยิ่งเป็นศพของคนที่มียศถาบรรดาศักดิ์สูงหรือเป็นที่นับหน้าถือตาด้วยแล้ว ยิ่งไม่เป็นการสมควร จึงนิยมตั้งเมรุแทนการเผาศพกลางลานวัดแบบเดิม โดยนิยมเก็บศพไว้ระยะหนึ่ง ส่วนใหญ่จะเป็น 1 ปี ก่อนนำศพแห่มาตั้งไว้บนเมรุสำหรับการเผาปนกิจบนเมรุนั้น วัดในเมืองเพชรบุรีจึงกลายเป็นแหล่งของการสร้างสรรคงานศิลปะเนื่องในการออกเมรุจนถึงปัจจุบัน เช่น สร้างลูกโกศสำหรับบรรจุศพอย่างแพร่หลาย รวมถึงทำการแทงหยวกกล้วยสำหรับการเผาศพด้วย (ชนัญญ์, 2560: 153)

ประเพณีการตั้งเมรุในเมืองเพชรบุรี โดยส่วนใหญ่จะเป็นงานเฉพาะกิจที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเกี่ยวกับบุญบารมีของผู้ตาย ในการสร้างเมรุแต่ละครั้งจะต้องอาศัยพื้นฐานสรรพกำลังทั้งผู้คน บารมี และทุนทรัพย์ ซึ่งมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับการดำรงอยู่ของกลุ่มช่างในเมืองเพชรบุรี ในฐานะของรูปแบบความสัมพันธ์กันของ วัด-เจ้าภาพ-ช่าง เป็นวิธีที่ช่างจะกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกันด้วย “เมรุ” จึงเป็นสนามปฏิบัติการแบบหนึ่ง ที่อนุญาตให้ช่างไม้สามารถมีปฏิสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันกับช่างแขนงอื่นๆ ได้อย่างกว้างขวาง ทั้งช่างสถาปนิก ช่างเขียน และช่างแทงหยวก ฯลฯ โดยพบว่างานตั้งเมรุครั้งสำคัญ มักเป็นงานของอดีตเจ้าอาวาส หรือเป็นงานของคหบดีซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์วัด เช่น งานของพระครูญาณวิทย์ (ยิด สุวณฺโณ) อดีตเจ้าอาวาสวัดเกาะ ในปี 2481 หรืองานของคุณแม่เลี่ยมพิชัยชลสินธุ์ ผู้อุปถัมภ์วัดยาง เมื่อปี พ.ศ. 2477 ซึ่งว่ากันว่า เป็นงานออกเมรุที่ใหญ่โตมากที่สุดในเมืองเพชรบุรี

ผู้เขียนพบว่าความนิยมตั้งเมรุในเมืองเพชรเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่สำนักช่างเมืองเพชรกำลังมีความเจริญรุ่งเรือง ในราชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่ามีช่างชั้นครูที่ทำการสร้างเมรุอยู่ตามวัดต่าง ๆ โดยทั่วไป เช่น วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดพระทรง และวัดเกาะ ฯลฯ แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมพระพุทธรูปศาสนาเนื่องในงานศพกับงานศิลปกรรมในช่วงเวลาดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันอย่างมาก พบว่ามีช่างที่สามารถออกแบบเมรุ และสร้างเมรุขึ้นมาเป็นจำนวนมาก เป็นต้นว่า อาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์ วัดใหญ่สุวรรณาราม (ดูภาพที่ 1) พระอาจารย์เป้า วัดพระทรง (มีผลงานช่วง พ.ศ. 2450 ถึง พ.ศ. 2491) (ดูภาพที่ 2) นายเล้ง เขยสุวรรณ วัดเกาะ (ดูภาพที่ 3) พระเทพวงศาจารย์ (อินทร์ อินทโชโต) (มีผลงานช่วง พ.ศ. 2450-2520) รวมถึงช่างชาวจีนที่เข้ามารับงานสร้างเมรุร่วมกับช่างตามวัดด้วย เช่นจีนหลา ออกแบบเมรุพระปรารค์ 5 ยอด ในงานศพของนายเขย เก่งไกรทอง น้องชายของพระสุวรรณมณี (ชิต ชิตรัตน์) อดีตเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ ในปี 2471 เป็นต้น

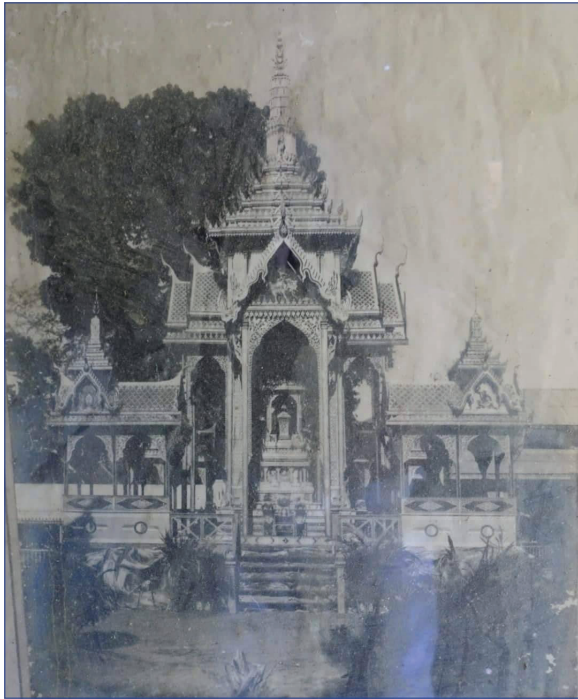
ตามความรับรู้ของคนในท้องถิ่นเพชรบุรี มองว่าการตั้งเมรุเผาศพนั้น เป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากราชสำนักในแง่ของวัฒนธรรมการจัดการศพที่ปรับเข้ากับคตินิยมในงานศิลปะที่กำลังเฟื่องฟูในเมืองเพชรบุรี เนื่องจากเพชรบุรีมีการติดต่อกับทางราชสำนักมาหลายยุคหลายสมัย การพัฒนาทางศิลปกรรมก็ล้วนแล้วแต่มีปฏิสัมพันธ์กับราชสำนักอยู่เสมอ ดังข้อสันนิษฐานของขุนชาญใช้จักร อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรี ที่พูดถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เมืองเพชรบุรีนิยมการตั้งเมรุเผาศพว่าได้ตัวอย่างมาจากงานพระศพเจ้าฟ้าศรีศิลป์สมัยกรุงศรีอยุธยา และงานตระกูลของเจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ ซึ่งเป็นราชินิกุล ในสมัยรัชกาลที่ 5 จากนั้นก็แพร่หลายไปยังเจ้าอธิการวัด และฆราวาสสืบไป (สมบุญ, 2525: 246-247) ซึ่งสอดคล้องไปกับการจัดการศพในเมืองเพชรบุรีที่เริ่มมีการล้างป่าช้า นำศพที่ฝังอยู่ไปทำการฌาปนกิจ เพื่อนำพื้นที่ป่าช้าเก่าไปทำประโยชน์อย่างอื่นแทนโดยพบว่าหลายวัดในช่วงปีหลัง พ.ศ. 2540 โดยการตั้งเมรุแต่ละครั้งนั้นจะต้องคำนึงถึงสถานะและเกียรติของผู้ตายด้วย ดังที่พระครูปิยะวรางค์ เจ้าอาวาสวัดสามะโรง อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรีกล่าวว่า “เมรุนี้ไม่ใช่ใครก็ตั้งได้นะ ต้องเป็นคนดี คนที่ชาวบ้านนับถือ ขโมยโจรมาตั้งเมรุไม่ได้” (พระครูปิยะวรางค์ สิริบุญโญ เจ้าอาวาสวัดสามะโรง อ.เมือง จ.เพชรบุรี. สัมภาษณ์. 31 สิงหาคม พ.ศ. 2560.)



ภาพที่ 1 เมรุใน ศพแม่ทรัพย์ เทพพิไลย ที่วัดพระทรง ปี พ.ศ. 2473 ผลงานของอาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์
ที่มา : บุญมี พิบูลย์สมบัติ (บรรณาธิการ). (2530). อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวงศาจารย์ (อินทร์ อินทโชโต) วัดยาง. พิมพ์ครั้งที่ 1, พฤษภาคม, กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, หน้า 90.



ภาพที่ 2 เมรุประรำ งานศพนายทับ ทับเล็ก ที่บ้านพี่เลี้ยง อาจารย์เป้า วัดพระทรง ออกแบบ
ที่มา : บุญมี พิบูลย์สมบัติ (บรรณาธิการ). (2530). อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวงศาจารย์ (อินทร์ อินทโชโต) วัดยาง. พิมพ์ครั้งที่ 1, พฤษภาคม, กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, หน้า 97.



ภาพที่ 3 เมรุในงานพระครูญาณวิชัย (ยิด สุวณฺโณ) วัดเกาะ ปี 2481

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 23 กรกฎาคม 2562

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การสร้างเมรุที่ผ่านมา พบว่าการสร้างเมรุในแต่ละครั้งต้องใช้ทุนสร้างจำนวนมาก เรียกร้องงานช่างหลายแขนง ดังนั้น ผู้ที่จะสามารถตั้งเมรุในงานศพได้จึงต้องเป็นผู้มีฐานะดี และงานช่างสร้างเมรุมิได้จำกัดเฉพาะสำนักใดสำนักหนึ่ง แต่เป็นลักษณะของการรวมตัวกันของช่างที่มาร่วมสร้างผลงานเพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าภาพและผู้ตาย ช่างที่มีความเชี่ยวชาญแตกต่างกันจะแสดงฝีมือตามที่ตัวเองถนัด เช่น การออกแบบแปลน การเขียนลายประดับ หรือการแกะสลักองค์ประกอบต่างๆ การสร้างเมรุในยุคแรกนั้น จะนิยมสร้างเมรุขึ้นมาเป็นการชั่วคราวและมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปในแต่ละงาน ทั้งนิยมศิลปะแบบไทย ขอม จีน หรือตะวันตก ตัวอย่างสำคัญของการทำงานร่วมกันของช่างในงานสร้างเมรุก็คือ การสร้างเมรุในงานพระราชทานเพลิงศพของพระเทพวงศาจารย์ (อินทร์ อินทโชโต) อดีตเจ้าอาวาสวัดยาง ในปี 2530 โดยบัวไทยแจ่มจันทร์ ได้บันทึกไว้ว่า ในคราวนั้นต้องใช้ช่างทั้งระดับฝีมือและช่างลูกมือประมาณ 40 คน เท่าที่ทางวัดกะเกณฑ์มาได้

“1. ช่างไม้เรือนไทย ช่างกลุ่มนี้เป็นผู้ทำโครงสร้างของเมรุทั้งหมด มีช่างเมือบ สังข์ด้วง และช่างจวง แก้วแท้ เป็นหัวแรงในการดำเนินงาน อยู่ในความควบคุมดูแลของหลวงพ่อเรียน (หลวงพ่อกุศล วัฒนาราม อ.บ้านแหลม-ผู้เขียน)

2. ช่างข้อฟ้า ช่างประสงค์ เปรมกมล ออกแบบข้อฟ้าปากหงส์ ประดับด้วยกระดาดแข็ง ปิดด้วยกระดาดทองอีกชั้นหนึ่ง ตัดเป็นสี่เหลี่ยมเล็กๆ ทำอย่างประดับกระเจกตรงส่วนนี้เองที่ส่งประกายแวว

3. ช่างเขียนลาย ลายส่วนใหญ่หลวงพ่อเรียนเป็นผู้ออกแบบ ช่างทองร่วง เอ็มโอษฐ์ ออกแบบหน้าบันเมรุประธาน และลายบางส่วนของเมรุ

4. ช่างปั้นภพลายปูน ช่างเย็บมทองไทร ปั้นภาพเทวดา ช่างลู้ชิน ดีประเสริฐ ออกแบบบันล้ายกระจงปฏิญาณ และลายหน้ากระดาน และนี่เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้เมรุดูงดงามขึ้น ด้วยองค์ประกอบของกระจงที่เรียงตั้งไว้อย่างเป็นระเบียบ

5. ช่างลูกโกศ หลวงพ่อเรียนออกแบบทั้งลูกโกศและลวดลาย พระชอบ จารุธัมโม เป็นผู้ต่อกลาย อันลูกโกศนี้แหละจะเป็นจุดเด่นตั้งอยู่บนเมรุประธาน” (บัวไทย, 2535: 153)

ด้วยความเชื่อว่าเมรุเป็นของเนื่องในความตายของแต่ละบุคคล ไม่ควรนำมาใช้ใหม่ เพื่อเป็นการป้องกันการเสื่อมเสียเกียรติของผู้ตายที่มีไม่เท่ากัน เช่น เมรุที่ตั้งในงานของเจ้าอาวาสก็ไม่ควรนำไปตั้งในงานของสามัญชนโดยทั่วไปเนื่องจากมีศิลปะที่ต่างกัน การสร้างเมรุในแต่ละครั้งจึงเหมือนเป็นมหรสพอย่างหนึ่ง ที่จะทำการจัดงานให้ยิ่งใหญ่ มีการออกร้าน ออกงาน รวมถึงบริเวณโดยรอบเมรุ ช่างผู้ออกแบบสามารถใส่ลูกเล่นและเทคนิคของตัวเองลงไปด้วย เช่น เมรุที่พระอาจารย์เป้า วัดพระทองออกแบบนั้น ท่านจะ “ประดิษฐ์เครื่องตั้งจำพวกตุ๊กตาทองโดยใช้ลานนาฬิกาหรือลานจากตะเกียงลาน ซึ่งสมัยนั้นมอเตอร์ไฟฟ้ายังไม่แพร่หลาย เครื่องกลของท่านมีชื่อเสียงมากเพราะสวยงามและยังเคลื่อนไหวอย่างมีชีวิตชีวา นำไปตั้งประกอบเมรุในงานใหญ่ๆ คนจะมุงดูกันแน่น เพราะท่านเปลี่ยนแบบอยู่เสมอ เช่น ทำเป็นเรื่องราวเกียรติยศตอนหนุ่มมานอมพลับพลา ชูดอหวัดกำเร็บ ยุ่งร้ายกว่าเสือ หมึกกลัวหอย สีดาลุยไฟ เป็นต้น” (บุญมี, 2530: 94)

เมื่อเสร็จสิ้นจากงานศพแล้ว ก็ทำการเผาเมรุ หลังจากนั้นไปด้วย หรือรื้อแล้วนำส่วนประกอบต่าง ๆ ไปใช้ทำประโยชน์อย่างอื่นแทน แต่ไม่นิยมเก็บนำกลับมาใช้ทำเมรุใหม่ หรือตามความเข้าใจของคนในท้องถิ่นว่าเมรุเป็นงานเฉพาะกิจ เมื่อเสร็จสิ้นแล้วต้องรื้อทิ้งทำใหม่ พอมีงานต่อไปก็ออกแบบกันใหม่ทุกครั้งไป ความหมายของการเป็นเรื่อง

เฉพาะกิจชั่วคราว ได้คลี่คลายลงไปภายหลังมีความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของงานช่างไม้ ที่กลุ่มช่างต่าง ๆ ได้เริ่มล่มสลายลงไปจนไม่เหลือกลุ่มช่างในวัดอีกต่อไป ในราวหลังปี 2500 แต่งานสร้างเมรุยังคงดำรงอยู่ต่อมา ด้วยเหตุที่ว่าเมรุเป็นของชั่วคราวสามารถถอดเก็บแล้วนำไปใช้ใหม่ได้ ต่างจากศิลปกรรมอื่น ๆ เช่น ธรรมาสัน กุฏิ หรือปูนปั้น ที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายไปตั้งที่อื่นได้ เมรุจึงกลายเป็นงานช่างไม้ที่ดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน แต่ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงควาหมายอย่างมีนัยยะสำคัญที่สัมพันธ์ไปกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมช่างไม้ ทำให้การตั้งเมรุกลายเป็นธุรกิจที่เฟื่องฟูขึ้นมาในปัจจุบัน ซึ่งแสดงให้เห็นพลวัตทางวัฒนธรรมของช่างไม้เมืองเพชรที่มีการปรับตัวเข้ากับบริบทวัฒนธรรมร่วมสมัย ดังจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

การกลายเป็นธุรกิจของเมรุเพชรบุรี: พลวัตทางวัฒนธรรมงานช่างตั้งเมรุในบริบทวัฒนธรรมร่วมสมัย

“ตอนนั้นเมรุอยู่ยามาตั้งงานที่วัดพริบพรี วัดยางก็เอาเมรุไปตั้งที่งานศพตาแปลกหัวบ้าน วัดยางเลยอยากตั้งให้อยุธยาเห็นว่าเมรุเพชรบุรีของจริงเป็นอย่างไร ลูกศิษย์หลวงพ่อกันเลยว่าจะทำให้เมรุงานหลวงพ่อกันใหญ่ที่สุดให้เขาเห็นกันไปเลย เป็นยังงี้ ทำกันเป็นปี เสาสูงตั้ง 21 ชั้นจะไปหาที่ไหนสูงขนาดนั้น เมรุตั้งเต็มพื้นที่วัดเลย ไม่มีงานไหนใหญ่เท่านี้แล้ว พระเทพฯ เสด็จด้วย”

(ส.ต.อ.วิรัชศักดิ์ กองทรัพย์. สัมภาษณ์. วันที่ 14 กันยายน 2559)

ในช่วงเวลาที่กลุ่มช่างศิลปปะตามวัดในเมืองเพชรบุรีได้เริ่มลดบทบาทลงไปจากสาเหตุสำคัญ คือ กลุ่มกระฎุมพีผู้อุปถัมภ์เดิมได้หมดไป การเข้ามาของการศึกษาภาคบังคับที่เริ่มมีอิทธิพลต่อการจัดการชีวิตการเรียนและการทำงานที่หลากหลายมากขึ้น ส่งผลให้การบวชเรียนในวัดเป็นระยะเวลายาวนานแบบแต่เดิมนั้นทำได้ยากยิ่งขึ้น ทำให้แรงงานที่จะสร้างสรรค์งานช่างตามวัดน้อยลงไปทุกทีพร้อม ๆ กับการเข้ามาของธุรกิจแบบทุนนิยมในสังคมไทยที่ผนวกเอาคนกลุ่มต่าง ๆ เข้าสู่ตลาดแรงงานมากยิ่งขึ้นยิ่งทำให้วัดที่เคยเป็นศูนย์กลางของการฝึกหัดเรียนงานช่างได้ลดบทบาทลงไปจนไม่เหลือการเรียนวิชาช่างแบบเดิมอีกต่อไป งานช่างยุคกระฎุมพีจึงหมดลงไปในราวหลังปี 2500 ลงมา โดยเฉพาะงานเขียน และงานแกะสลัก ส่วนงานปูนปั้นยังคงดำรงอยู่ต่อไปในยุคปัจจุบัน เช่นเดียวกับงานไม้

แขนงสำคัญคือการตั้งเมรุชั่วคราวที่กลายเป็นมรดกตกทอดมาจากการช่างยุคก่อนหน้า แต่ได้กลายเป็นงานช่างที่สามารถเข้ากันได้ดีกับวัฒนธรรมมวลชนที่มีความนิยมเป็นอย่างมาก มีตลาดรองรับอยู่โดยทั่วไป ทำให้เกิดเป็นธุรกิจเมรุที่มีการแข่งขันอย่างมากจนถึงปัจจุบัน โดยพบว่าการกลายมาเป็นธุรกิจของเมรุเพชรบุรีได้แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่องของความหมายของเมรุที่เปลี่ยนจากของชั่วคราวมาเป็นของถาวร การเรียนรู้งานช่างที่เปลี่ยนแปลงไปจากขนบการเรียนรู้ในสำนักช่างตามวัดในอดีตมาเป็นการเรียนรู้แบบช่างเทคนิคทั่วไปที่มีทักษะในงานช่างขั้นพื้นฐานในด้านต่าง ๆ เช่น การทาสี การเลื่อยไม้ หรือการประกอบโครงไม้ รวมถึงการแข่งขันในเชิงธุรกิจของผู้ดูแลกิจการเมรุตามวัดต่าง ๆ ด้วย

ในหัวข้อนี้ผู้เขียนต้องการแสดงให้เห็นพลวัตทางวัฒนธรรมงานช่างในบริบทวัฒนธรรมร่วมสมัยในวงการธุรกิจเมรุเมืองเพชรในปัจจุบัน ผู้เขียนพบว่าวัฒนธรรมช่างไม้แบบในอดีตได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เมื่อเมรุที่เคยเป็นสนามงานช่างที่บรรดาช่างแขนงต่างๆ มารวมตัวกันในการสร้างเมรุแต่ละครั้งได้หมดไป กลายมาเป็นการตั้งเมรุในกลุ่มช่างเดียวกันในลักษณะของการทำธุรกิจ จากที่เมรุในอดีตเมื่อสร้างและใช้เสร็จแล้วนิยมทำลายทิ้ง แล้วออกแบบใหม่สำหรับงานต่อไป แต่ในปัจจุบัน กลับเป็นการนำเอาเมรุในอดีตมาดูแลรักษา และปรับปรุงให้ทันสมัยโดยยังคงรักษาโครงสร้าง รูปแบบ และลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของเมรุเดิมเอาไว้สำหรับออกงานแบบเดียวกัน ในปัจจุบันจึงมีเมรุที่เป็นมรดกตกทอดมาจากสำนักช่างเพชรบุรีในอดีตและงานที่สร้างขึ้นโดยลูกศิษย์ของสำนักช่างเดิม เกิดเป็นธุรกิจที่มีการแข่งขันสูงมากในปัจจุบัน

จุดเปลี่ยนสำคัญของการคลี่คลายเชิงความหมายของวัฒนธรรมเมรุเมืองเพชร เกิดขึ้นในช่วงหลังปี 2500 ลงมา โดยพบว่าความนิยมตั้งเมรุได้เริ่มลดความนิยมในการสร้างเมรุขึ้นใหม่ในแต่ละงาน เนื่องจากมีราคาในการก่อสร้างที่ค่อนข้างสูงมาก ต้องใช้เวลาในการก่อสร้างอย่างยาวนานร่วมปี อีกทั้งช่างฝีมือที่สามารถออกแบบและสร้างสรรค์ผลงานแบบยุคก่อนหน้าได้เริ่มโรยราลงไป การจัดงานออกเมรุจึงนิยมการใช้เมรุซ้ำ เพื่อความประหยัดและสะดวกรวดเร็วในการออกงาน ซึ่งเข้ากันได้ดีกับกระแสทุนนิยมที่ให้ความสำคัญกับความรวดเร็วในการจัดงาน ความสวยงามของการประดับ และค่าใช้จ่ายที่น้อยลง ทำให้การตั้งเมรุเป็นสิ่งที่ผู้คนโดยทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ และสามารถใช้บริการการ

ตั้งเมรุมากยิ่งขึ้นกว่าในสมัยก่อนหน้า เมรุในลักษณะดังกล่าวเป็นแบบ knock down ที่สามารถตั้งแล้วรื้อออกได้อย่างรวดเร็ว มีการใช้ระบบกลไก เช่น รอก เพลลา และเกริน มาช่วยให้การตั้งเมรุสะดวกมากยิ่งขึ้น

สำหรับประวัติของเมรุกลุ่มนี้ในเมืองเพชรบุรี มีประวัติการเกิดขึ้นมาจากสาเหตุของการสร้างเมรุสำหรับตั้งศพโยมของพระผู้เป็นช่างสร้างเมรุ เมื่อใช้เสร็จแล้วก็จะมีการเก็บรักษาไว้โดยลูกศิษย์ของวัด ก่อนจะนำเมรุหลังดังกล่าวไปใช้ตั้งเมรุต่อไป เช่น ที่วัดเกาะ ในยุคของพระอาจารย์พรพุทธโร (มีผลงานช่วง พ.ศ. 2466 ถึง พ.ศ. 2540) ลูกศิษย์ของพระอธิการยิดได้สร้างเมรุ 5 ยอดขึ้นมาหลังหนึ่งเพื่อใช้ในการศพโยมมารดาของท่าน ท่านได้คิดสร้างระบบรอกและเพลลามาใช้ในการประกอบยอดเมรุ ต่อมาช่างวัดยางได้นำไปพัฒนาและสำเร็จจนใช้งานได้ดี ในเวลาไล่เลี่ยกันนั้น พระอาจารย์ผูก จนทโชโต (มีผลงานช่วง พ.ศ. 2454 ถึง พ.ศ. 2516) ซึ่งเป็นศิษย์เจ้าอธิการยิดเช่นเดียวกับพระอาจารย์พร ในช่วงแรกก็ได้สร้างเมรุหลังเล็ก ๆ ต่อมาได้สร้างเมรุ 5 ยอดขึ้นอีกหลังหนึ่ง (พรชัย เพชรปลอด, 2531: 127) ต่อมาเมรุทั้ง 2 หลังดังกล่าวได้ตกทอดมาถึงพระอาจารย์เกิน ปกสุโร ถึงปัจจุบัน วัดเกาะจึงมีเมรุอยู่ 2 สำนัก คือ หลังของพระอาจารย์พร ตกทอดมาสู่พระอาจารย์เสถียร และหลังของพระอาจารย์ผูก ตกทอดมาถึงพระอาจารย์เกิน ลูกศิษย์ของท่าน โดยพบลักษณะของการส่งต่อเมรุเพื่อให้ทำการบำรุงรักษาสำหรับใช้ออกงานในลักษณะนี้อยู่โดยทั่วไป ทั้งที่วัดยาง วัดประดิษฐ์นาราม และวัดพระทรง เป็นต้น

สำหรับการเข้าสู่การกลายเป็นธุรกิจเมรุนั้นเป็นปรากฏการณ์ที่พบได้ในหลายแห่ง โดยเฉพาะที่จังหวัดอยุธยา มีความนิยมในการตั้งเมรุลอย² ในงานศพของชาวบ้านสามัญชนเช่นเดียวกับที่เพชรบุรี แต่การกลายเป็นธุรกิจเมรุลอยนั้น เริ่มเกิดขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกับที่เมืองเพชรบุรี กล่าวคือ เมรุหลังแรก ๆ ที่มีการบันทึกการสร้างนั้น เกิดขึ้นที่ตำบลหัวเวียง ในปี 2480 ในงานปลงศพโยมแม่ของหลวงพ่ोजေး เจ้าอาวาสวัดประดู่โลกเชษฐ์ เป็นผลงานการออกแบบและควบคุมการก่อสร้างโดย พระอาจารย์เทียม พระสงฆ์จากวัดกษัตราธิราช³ ซึ่งท่านได้เคยสร้างเมรุ 3 ชั้น

ยอดเดียว ใช้ในการเผาศพที่วัดของท่าน ภายหลังจากที่ทางวัดได้สร้างเมรุถาวรขึ้นแล้ว ก็เลิกใช้เมรุลอย ส่วนเมรุหลังที่ใช้ในงานของวัดประจำ ๆ ภายหลังที่เสร็จงานแล้วก็ยังคงได้รับการเก็บรักษาและใช้ในงานต่าง ๆ ในอำเภอเสนาและละแวกใกล้เคียง โดยมีนายสาย ฤกษ์อุโฆษ เป็นผู้ดูแลรักษา (ประพัฒน์, 2544: 87) ก่อนที่ความนิยมในการตั้งเมรุลอยจะขยายวงกว้างออกไปกลายเป็นธุรกิจอย่างจริงจังในยุคของอาจารย์แถม ลูกของนายสาย ที่ได้ร่ำเรียนวิชาศิลปะในหลากหลายแขนงจนสามารถทำเป็นอาชีพสร้างและให้เช่าเมรุลอยอย่างจริงจังในปี 2506 โดยนำเมรุของนายสายมาใช้ก่อนและพัฒนาเมรุของตัวเองขึ้นมาเป็นเมรุลอย 5 ชั้น 5 ยอด ในปี 2508 และสร้างแบบทรงจตุรมุขขึ้นมาอีกหนึ่งหลัง ในปี 2518 ก่อนจะพัฒนามาเป็นเมรุลอย 9 ยอด อีกหลัง ในปี 2526 (ประพัฒน์, 2544: 89) นอกจากนั้นก็ยังมีกลุ่มช่างรับตั้งเมรุอีกหลายเจ้า เป็นต้นว่า กลุ่มนายไสว สนธิ นายประสิทธิ์ กลมเกลี้ยง นายอาบ สุขชาสุณี นายสาคร อรรถเจริญ เป็นต้น (ประพัฒน์, 2544: 89-95)

ธุรกิจเมรุเมืองเพชรเริ่มกลายมาเป็นธุรกิจในช่วงเวลาเดียวกับเมรุลอยอยุธยา และถือเป็นคู่แข่งสำคัญในทางธุรกิจเมรุจวบจนถึงปัจจุบัน โดยธุรกิจเมรุเมืองเพชรเกิดขึ้นจากความต้องการนำเมรุไปใช้ตั้งศพในงานสำคัญ ภายหลังปี 2500 โดยเกิดขึ้นในช่วงของการโรยราลงของของกลุ่มช่างตามวัด พบว่าในช่วงปี 2500-2518 เมรุในเมืองเพชรบุรียังไม่พัฒนามาเป็นธุรกิจอย่างจริงจัง เนื่องจากในพื้นที่ยังคงมีช่างออกแบบเมรุ และเจ้าภาพที่พร้อมทุ่มทุนทรัพย์ในการสร้างเมรุใหม่อยู่ โดยส่วนใหญ่ที่พบเป็นงานของอดีตเจ้าอาวาสที่มีชื่อเสียงแทบทั้งนั้น เช่น งานของพระครูเพชรโรดมคุณ (หลุย สุวณฺโณ) วัดเกาะ ในปี 2508 งานของพระเทพสุวรรณมุนี (ผ้น สุวณฺโณ) วัดมหาธาตุ ในปี 2515 เป็นต้น และช่วงนี้เองที่ได้เริ่มนำเอาเมรุที่ใช้แล้วมาใช้สำหรับจัดงานอื่น ๆ ต่อไป จนกลายมาเป็นธุรกิจเมรุอย่างจริงจัง มีคนรับเมรุมาดูแลรักษา และพร้อมนำเมรุไปออกงาน โดยเมรุแต่ละหลังมีข้อบ่งชี้ว่าจะต้องเก็บไว้เป็นสมบัติของวัดเท่านั้น⁴

2 จังหวัดพระนครศรีอยุธยานิยมเรียกเมรุในลักษณะนี้ว่า “เมรุลอย”

3 หรือที่รู้จักกันในปัจจุบันว่า หลวงปู่เทียม พระวิสุทธาจารย์เถร เจ้าอาวาสวัดกษัตราธิราชในช่วงปี 2496-2522

4 เมรุของวัดพระทรงหลังหนึ่ง ออกแบบโดยพระอาจารย์ป้อมญาณคุณ สำหรับใช้ในงานของโยมท่านในปี 2512 ก่อนจะฝากฝังให้ลูกศิษย์ของท่านดูแลต่อ คือ หลงอ่วม ส.ต.อ.วีรศักดิ์ กองทรัพย์ อายุ ๗๐ ปี โดยพระอาจารย์ป้อมตั้งใจไว้ว่าจะถวายเมรุหลังนี้ให้กับวัดใหญ่สุวรรณารามในปัจจุบัน เป็นสมบัติของวัดใหญ่ฯ มีหลงอ่วมคอยดูแลในฐานะผู้จัดการเมรุอยู่

เมื่อธุรกิจเมรุในเมืองเพชรได้รับความนิยม ก็มีการขยายอาชีพให้แก่กลุ่มช่างที่มีความรู้และสนใจต่อไป เกิดการแข่งขันกันสร้างเมรุขึ้นมาจำนวนมาก ทั้งที่มีการสร้างใหม่ เช่น เมรุวัดบางทะเล เมรุวัดโพธิ์เรียง เมรุวัดวังบัว เมรุวัดลุ่มโพธิ์ทอง เมรุวัดห้วยเสือ เมรุวัดประดิษฐ์วนาราม เป็นต้น กับการรักษาเมรุหลังเก่าเอาไว้แต่นำมาใช้ใหม่ เช่น เมรุวัดเกาะ เมรุวัดพระทรงหรือของวัดใหญ่สุวรรณารามในปัจจุบัน (ดูภาพที่ 4) และเมรุวัดยาง แสดงให้เห็นการดำรงอยู่ของงานช่างตั้งเมรุที่มีตลาดขยายวงกว้างออกไปในทั่วประเทศ มีการว่าจ้างเมรุเพชรบุรีไปตั้งตามจังหวัดต่าง ๆ โดยเฉพาะภาคกลางและภาคใต้ที่มีความนิยมต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน งานสร้างชื่อเสียงให้กับเมรุเพชรบุรีก็คือ งานพระราชทานเพลิงศพของพุ่มพวง ดวงจันทร์ ปี 2535 ใช้เมรุของวัดประดิษฐ์วนาราม และงานพระราชทานเพลิงศพ พล.ต.ต. ขุนพันธ์รักษาราชเดช ในปี 2550 ใช้เมรุของพระอาจารย์ชอบ ที่วัดยาง⁵ รวมถึงงานของพระบรมวงศานุวงศ์ที่จะมีการจ้างเหมาเมรุชั่วคราวเมืองเพชรบุรีไปตั้งตามวัดต่าง ๆ เพื่อให้ชาวบ้านสามารถถวายความอาลัยโดยจัดควบคู่ไปกับงานพระราชพิธีที่ท้องสนามหลวง โดยเฉพาะในงานของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในปีพ.ศ. 2539 ใช้เมรุ 9 ยอด 2 หลัง และ 5 ยอด 5 หลัง และในงานถวายเพลิงพระศพสมเด็จพระนางเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ในปี พ.ศ. 2551 ทำให้เมรุเพชรบุรีเป็นที่รู้จักและได้รับการว่าจ้างทั่วประเทศ ทำให้เกิดการแข่งขันทางธุรกิจเมรุเพชรบุรีเป็นอย่างมากจนถึงปัจจุบัน (ชนัญญ์, 2560: 173-174) ซึ่งพบว่าเมรุเหล่านี้มีการปรับปรุงรูปแบบและรายละเอียดต่างๆ ตามยุคสมัย เช่น การเพิ่มจำนวนยอดเมรุให้เป็น 9 ยอด หรือการสร้างเกรินเอาไว้ลำเลียงโครงสร้างเพื่อสะดวกในการขึ้นเมรุ เป็นต้น

เมรุสกุลช่างเพชรบุรีที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน มีการสืบทอดชิ้นงานผ่านรูปแบบ ลวดลาย และเทคนิควิธีการต่างๆ ผ่านช่างเทคนิคมากกว่าช่างชั้นครูในอดีต กล่าวคือ ช่างที่เข้ามาทำงานในงานเมรุยุคนี้จะเป็นช่างที่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับงานช่าง โดยเฉพาะช่างไม้ สามารถทำงานไม้ได้ทุกอย่าง เป็นต้นว่าประกอบไม้ ประดับลาย ซ่อมแซมชิ้นส่วนต่าง ๆ ซึ่งในอดีตก่อนหน้าการแพร่หลายของธุรกิจเมรุที่ไม่จำเป็น

ต้องใช้ช่างเทคนิคทั่วไปในการดูแลรักษาเมรุ แต่เป็นการอาศัยช่างชั้นครูมาช่วยในการออกแบบและควบคุมการก่อสร้างในแต่ละครั้ง นอกจากนี้ ผู้เขียนยังพบว่า สนามงานช่างซึ่งในอดีตจะจำกัดอยู่แต่ในวัด เป็นที่เรียนรู้สำหรับผู้ชาย แต่ในปัจจุบันผู้หญิงก็สามารถเข้ามาเรียนรู้ในวิชาช่างตามวัดได้แล้วอีกด้วย (ดูภาพที่ 5) ซึ่งแสดงให้เห็นความสลับซับซ้อนของสนามงานช่างในปัจจุบันเป็นอย่างมาก

ในแง่ของวัฒนธรรมการเรียนรู้งานช่างได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากยุคก่อนหน้า คือ ยุคกระฎุมพีที่การเรียนรู้มักจำกัดตัวอยู่ตามวัด มีพระที่เป็นครูช่างเป็นผู้สอน มีลูกศิษย์ทั้งที่เป็นพระและชาวบ้านโดยทั่วไปที่มีความสนใจในงานช่างเข้ามาเรียนรู้ แต่สำหรับในวงการธุรกิจเมรุเมืองเพชรกลับพบว่า การเรียนรู้แบบแต่นั้นไม่มีอีกต่อไปแล้ว แต่เป็นการเรียนรู้แบบที่เข้าไปศึกษาเรียนรู้กับผู้ดูแลกิจการเมรุแต่ละเจ้า ด้วยการเข้าไปช่วยงานที่จะทำให้รู้ถึงเทคนิคในการประกอบหรือตั้งเมรุตามแบบของวัดนั้น ๆ (ดูภาพที่ 6) เช่น จะตั้งอย่างไร ประกอบอย่างไร ใช้ไฟกี่ดวง เดินไฟอย่างไร จัดดอกไม้อย่างไร เป็นต้น และช่างที่เข้ามาทำงานก็จะอยู่ทำงานช่างอื่น ๆ ของวัดไปด้วย เช่น การปลูกเรือนไทย นี้อาจเป็นวิธีการหนึ่งในการรักษาความเฉพาะตัวของแต่ละกลุ่มเอาไว้ ผู้เขียนพบว่า เมื่อธุรกิจเมรุได้รับความนิยมมากขึ้น เมรุเมืองเพชรจำนวนมากได้เริ่มฟื้นฟูงานของตัวเองเพื่อรองรับความต้องการดังกล่าว โดยเฉพาะในช่วงงานพระราชพิธีถวายเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ในปี 2560



ภาพที่ 4 เมรุของวัดใหญ่สุวรรณาราม ในงานของพระครูภาวนาวิชโรภาส วัดโตนดหลวง

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2561

5 เมรุหลังนี้ปัจจุบันเป็นสมบัติของวัดสามะโรง ภายใต้การดูแลของพระครูปิยะวิวงศ์



ภาพที่ 5 ผู้ช่วยทาสีส่วนประดับเมรุวัดใหญ่สุวรรณาราม
ที่มา : ชันญ์ เมฆหมอก. (2560). สำนักและการสืบสานงานช่างไม้
สายสกุลช่างเพชรบุรี. รายงานวิจัยเสนอต่อสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.), หน้า 180.

การพัฒนาขึ้นมาของธุรกิจเมรุที่พยายามรักษารูปแบบของเมรุเดิมเอาไว้ ทำให้ความหมายของเมรุเดิมที่เป็นของชั่วคราว ในปัจจุบันกลับเป็นการรักษาของเดิมเอาไว้ใช้ต่อ ผ่านการดูแลรักษาจากช่างเทคนิค เช่น การพ่นสี ลอกแบบลาย เลื่อยตัวกระบัง วาดภาพร่องนูนตามกระแสนิยม เช่น เริ่มเขียนลายเกี่ยวกับคติสอนใจ สุภาษิตต่าง ๆ รวมถึงลวดลายที่เป็นภาพวิวทิวทัศน์ของจังหวัดเพชรบุรี ฯลฯ เมรุในปัจจุบันจึงมีลักษณะที่ต่างกันของแต่ละกลุ่ม มีการแข่งขันประกวดประชันกันในเรื่องของความสวยงาม และการมีสิ่งแปลกใหม่เพื่อเป็นผู้นำกระแสความนิยม เช่น การทำเมรุ 9 ยอดตาม ๆ กัน เป็นต้น โดยพบว่าในปัจจุบันเมรุของวัดใหญ่สุวรรณารามมีขนาดใหญ่ที่สุด ค่าจ้างในการตั้งเมรุก็จะมีราคาสูงกว่าเมรุหลังอื่น ๆ ราคาค่าจ้างตั้งเมรุในแต่ละงานปัจจุบันนี้มีราคามาตรฐานต่างกันไปตามแต่ละกลุ่ม ถ้าเมรุ 9 ยอด ราคาจะอยู่ที่ 120,000-170,000 บาท ในพื้นที่ ส่วนออกนอกพื้นที่ราว 200,000 บาท วัดประดิษฐ์วรารามและวัดเกาะ ราคา 100,000-150,000 บาท ส่วนเมรุ 5 ยอด จะมีราคาตกอยู่ราว 80,000 – 100,000 บาท ทีมงานของวัดใหญ่ฯ จะออกไปตั้งเมรุครั้งหนึ่งใช้คนราว 13 คน เป็นคนยกและตั้งเมรุเสียส่วนใหญ่ รายได้จากการนำเมรุออกไปตั้ง เมื่อหักค่าใช้จ่ายจากการออกเมรุจะเหลืออยู่ประมาณ 20,000-40,000 บาท เพราะต้องใช้ในการดูแลรักษา เช่น ค่าไม้ ค่าสี ค่ากระดาษ และอุปกรณ์อื่นๆ อีกทั้งการไปตั้งเมรุแต่ละครั้งต้องใช้เวลาหลายวัน ต้องเสียค่าขนส่ง ค่าไฟ และค่าแรงจำนวนมาก (ส.ต.อ. วีรศักดิ์ กองทรัพย์. สัมภาษณ์. วันที่ 14 ตุลาคม 2561)



ภาพที่ 6 ทีมงานช่างตั้งเมรุวัดเกาะ
ที่มา : ชันญ์ เมฆหมอก. (2560). สำนักและการสืบสานงานช่างไม้
สายสกุลช่างเพชรบุรี. รายงานวิจัยเสนอต่อสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.), หน้า 192.

บทสรุป

งานช่างตั้งเมรุถือเป็นงานช่างไม้เพียงแขนงเดียวที่ยังคงหลงเหลือและสืบทอดกันต่อมาจากสำนักช่างเมืองเพชรในอดีตที่เคยเฟื่องฟูอย่างมากในช่วงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 25 การตั้งเมรุเป็นสนามสำหรับงานช่างที่ต้องใช้ครูช่างในหลากหลายแขนงเข้ามาร่วมปฏิสัมพันธ์สร้างสรรค์ผลงานสำหรับเชิดชูเกียรติแก่ผู้วายชนม์ ซึ่งในอดีตมักจะเป็นงานของพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง เจ้านาย หรือบรรดาคหบดีในพื้นที่ โดยการสร้างเมรุแต่ละครั้งจะต้องใช้ทุนทรัพย์จำนวนมาก ใช้คนและใช้เวลายาวนานกว่าจะเสร็จสิ้นงานศพแต่ละครั้ง เมื่อเสร็จสิ้นจากงานศพแล้วก็มักจะรื้อหรือทำลายเมรุหลังนั้น เมื่อจัดงานใหม่ ก็นิยมสร้างเมรุหลังใหม่ขึ้นมา ไม่นิยมใช้เมรุหลังเดิม

จวบจนถึงช่วงหลังปี 2510 เมรุได้กลายเป็นสนามของธุรกิจที่แสดงให้เห็นการปรับใช้องค์ความรู้ของสำนักช่างเมืองเพชรในอดีตมาใช้ในการประกอบธุรกิจทางวัฒนธรรมร่วมสมัย ทีมงานช่างตั้งเมรุได้ถูกผนวกเข้ากับกระแสทุนนิยมที่ทำให้การตั้งเมรุกลายมาเป็นธุรกิจอย่างสมบูรณ์แบบ ตามความนิยมของสังคมที่นับวันจะมีเพิ่มมากยิ่งขึ้นสำหรับการให้เกียรติแก่ผู้ตาย โดยมีการรื้อฟื้นเมรุหลังเก่าจากสำนักช่าง

เมืองเพชรเดิมกับการตั้งกลุ่มช่างเมรุขึ้นมาใหม่ตามวัดต่าง ๆ ในเมืองเพชร เพื่อรองรับตลาดของความนิยมในการตั้งเมรุสำหรับพิธีศพโดยทั่วไป โดยพบว่ากลุ่มช่างตั้งเมรุในปัจจุบันต่างพัฒนารูปแบบและลวดลายของเมรุอย่างสร้างสรรค์ในรูปแบบของตัวเองให้โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เพื่อใช้เป็นจุดขายทั้งเรื่องของรูปแบบ ลวดลาย องค์ประกอบเสริมอื่น ๆ เช่น ไฟ กรีน และเทคนิควิทยาต่าง ๆ ตามสมัยนิยม ซึ่งต่างไปจากสมัยก่อนหน้า ที่เมรุมักแสดงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวในแต่ละงานเท่านั้น โดยเป็นของชั่วคราวไม่สามารถนำมาใช้ได้ต่อ แต่เมรุยุคธุรกิจกลับพยายามรักษารูปแบบเดิมของเมรุเอาไว้สำหรับใช้ในงานอื่นต่อไป

การเปลี่ยนแปลงสู่ธุรกิจเมรุทำให้เห็นการคลี่คลายเชิงความหมายของวัฒนธรรมเมรุเมืองเพชร ซึ่งทำให้เห็นพลวัตทางวัฒนธรรมของงานช่างไม้ในบริบทวัฒนธรรมร่วมสมัยที่ต่างไปจากยุคก่อนหน้าอย่างเห็นได้ชัด จากเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มช่างเดิม สู่ความเชี่ยวชาญและการถ่ายทอดความรู้เชิงช่างในรูปแบบใหม่ ที่มีลักษณะเป็นเหมือนธุรกิจรูปแบบหนึ่งที่เชื่อมความสัมพันธ์ของผู้คนในแวดวงต่าง ๆ เข้ามาปฏิสัมพันธ์กัน ทั้งเจ้าภาพ นายทุน แหล่งวัตถุดิบ และทีมงานช่างในลักษณะที่ต่างออกไปจากยุคกระแสปีก่อนหน้านี้ ผู้เขียนเชื่อว่างานศึกษาชิ้นนี้จะช่วยเปิดมุมมองต่อการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานช่างในเมืองเพชรบุรีสำหรับผู้สนใจในแง่มุมทางสังคมวัฒนธรรมต่อไปในอนาคต.

เอกสารอ้างอิง

- ชนัญญ์ เมฆหมอก. (2560). **สำนักและการสืบสานงานช่างไม้สายสกุลช่างเพชรบุรี**. รายงานวิจัยเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- นนทพร อยู่มั่งมี. (2559). **ธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านาย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- บุญมี พิบูลย์สมบัติ (บรรณาธิการ). (2530). **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวงศาจารย์ (อินทร์ อินทโชโต) วัดยาง**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- บัวไทย แจ่มจันทร์. (2535). **ช่างเมืองเพชร: อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ผศ.บัวไทย แจ่มจันทร์ 21 มิ.ย. 2535**. เพชรบุรี: โรงพิมพ์เพชรภูมิการพิมพ์.
- ประพัฒน์ วรทรัพย์. (2544). **เมรุลอยช่างอยุธยา**. วิทยานิพนธ์ ศศ.บ. (ไทยคดีศึกษา). นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏนครปฐม. ถ่ายเอกสาร.
- ประทีป เพ็งตะโก. (2537). **วัดไชยวัฒนาราม**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- พระครูปิยะวรวงศ์ สิริบุญโญ. เจ้าอาวาสวัดสามะโรง อ.เมือง จ.เพชรบุรี. สัมภาษณ์. 31 สิงหาคม พ.ศ. 2560.
- พรชัย เพชรปลอด. (2531). **เมรุสกุลช่างเพชรบุรี**. ปรินิพนธ์ ศ.ป. (ประยุกต์ศิลปศึกษา). นครปฐม: คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- สมบุรณ์ แก่นตะเคียน. (2525). **สมุดเพชรบุรี**. จัดพิมพ์เผยแพร่เนื่องในโอกาสงานฉลองสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี จังหวัดเพชรบุรี. พิมพ์ครั้งแรก. เพชรบุรี: เรือนแก้วการพิมพ์.
- สมภพ ภิรมย์. (2539). **พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- สัญญา ลุงรุ่ง. (2550). **การศึกษารูปแบบเมรุชั่วคราวสกุลช่างเพชรบุรี เพื่อทำการออกแบบเมรุชั่วคราวที่มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์ สด.ม. (วิชาสถาปัตยกรรมภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์). กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ส.ต.อ. วีรศักดิ์ กองทรัพย์. สัมภาษณ์. 14 กันยายน 2559.
- ส.ต.อ. วีรศักดิ์ กองทรัพย์. สัมภาษณ์. 14 ตุลาคม 2561.